

شهر دانش، دانشگاه کارآفرین، سبز و هوشمند: نمونه‌ای عملی از دانشگاه اخلاق مدار

(مورد مطالعه: طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران)

علی محقر^۱، بهاره ماه بانویی^۲، روح اله قاسمی^۳

چکیده:

هدف این مقاله بررسی طرح شهر دانش دو دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران به عنوان نمونه‌ای عملی و همه‌جانبه از حرکت به سمت دانشگاه اخلاق مدار است.

طرح ساماندهی و توسعه دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران ابتدا در سال ۱۳۸۲ با هدف افزایش کمی سرانه فضای آموزشی و پژوهشی دو دانشگاه تصویب شد و با کمک تأمین منابع مالی اولیه تا حد زیادی به هدف اولیه خود نائل شد، اما از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ روند کندی را پیش گرفت و از سال ۱۳۹۳ با هدف توسعه فضاهای آموزشی، پژوهشی و فناوری و تأکید بر همکاری متقابل میان شهر و دانشگاه در راستای ایجاد دانشگاهی کارآفرین، سبز و هوشمند دوباره احیا شد و از سال ۱۳۹۴ با ایده جدید ایجاد شهر دانش روح تازه‌ای گرفت و با شتاب هر چه بیشتر در حال پیگیری است. اجرای این طرح به نوعی مسئولیت‌پذیری دو دانشگاه نسبت به جامعه را نشان می‌دهد. درواقع از امکانات ایجادشده با کمک این طرح جهت هویت بخشی به کلان‌شهر تهران به عنوان شهر دانش بهره گرفته می‌شود.

استراتژی این طرح دستیابی به توسعه پایدار در ابعاد مختلف اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی است که دربردارنده‌ی گذار از جامعه صنعتی به جامعه دانش بنیان، افزایش و ارتقای سطح استانداردها در زمینه‌های آموزش، پژوهش و ضرورت رساندن دانشگاه‌ها به سطح مطلوبی از استانداردهای جهانی است. از دیگر اهداف این طرح، تأمین نیاز جامعه به نیروی انسانی کارآمد و کارآفرین، ایجاد فضای کارآفرینی جهت قرار گرفتن دانش به عنوان مهم‌ترین منبع تولید ثروت، ایجاد اشتغال پایدار دانش بنیان با هزینه تمام شده کمتر از اشتغال زایی در بخش صنعت، و بازنگری در مراکز علمی و پژوهشی بر اساس نیازهای جامعه است.

با ایجاد شرکت‌های دانش بنیان در فضای جدید، حلقه کمرنگ ارتباط صنعت و دانشگاه که در کشور وضعیت چندان درخشانی ندارد، توسط این طرح تقویت می‌گردد. همچنین با گسترش این شرکت‌ها کارآفرینی و اشتغال افزایش می‌یابد و فرصت‌های بیشتری برای جذب، حفظ و نگهداشت نخبگان از میان دانش‌آموختگان دانشجویان، و اعضای هیئت علمی به وجود می‌آورد. به علاوه، تعامل اساتید و دانشجویان در این بستر جدید با گسترش همکاری‌های علمی، تحقیقاتی و تجاری بازتعریف می‌شود و توجه به مسئله محوری از طریق شرکت‌های دانش بنیان، به کاهش و حذف تخلفات علمی به ویژه در نگارش مقالات غیر اثربخش و غیر کاربردی کمک می‌کند. همچنین، دادن فرصت به دانشجویان و اعضای هیئت علمی برای ثبت ایده‌ها و مالکیت فکری‌شان نیز در قالب

۱. نویسنده مسئول: معاون دانشگاه تهران، رئیس سازمان توسعه و سرمایه‌گذاری دانشگاه تهران، سرپرست طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم

پزشکی تهران، استاد گروه مدیریت صنعتی، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، ایمیل: amohaghar@ut.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری مدیریت رفتار سازمانی، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی، دانشگاه تهران، ایمیل: b.mahbanooi@ut.ac.ir

۳. دانش‌آموخته دکتری مدیریت تولید و عملیات، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، ایمیل: ghasemir@ut.ac.ir

ایجاد شرکت‌های دانش‌بنیان در طرح، نیز نمود دیگری از احیای حقوق مالکان فکری است که از مصادیق اخلاق‌مداری در دانشگاه است. امید است این طرح بتواند الگوی مناسبی برای نقش‌آفرینی دانشگاه در تعالی اخلاق در جامعه اسلامی ایران باشد.

کلمات کلیدی: دانشگاه مسئولیت‌پذیر، دانشگاه کارآفرین، اخلاق‌مداری، طرح شهر دانش دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران.

۱. مقدمه

بشریت پس از طی دوره‌های مختلف می‌رود تا رویکرد عقلانی و اخلاقی در تامین نیازهای مادی و معنوی خود داشته باشد. از اینرو می‌توان اخلاق را مرکز و کانون دگرگونی‌های دنیای آینده دانست (جعفری منش و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۶).

موضوع اخلاق نه تنها به لحاظ وجدانی بلکه با توجه به جامعه اسلامی ایران هم باید بیش از هر جایی مورد توجه قرار گیرد. برخی از آمارها از کمتر رعایت شدن اخلاق در جامعه به خصوص در دانشگاه که وظیفه تعلیم و تربیت را به عهده دارد، حکایت می‌کنند. از جمله در تحقیقی مشخص شد که اخلاق آموزش در دانشگاه، تامین‌کننده منافع و رفاه فردی و گروهی دانشجویان است و بی‌توجهی به اخلاق در آموزش به توانایی یادگیری دانشجویان آسیب می‌رساند (آرین پور و محرابی، ۱۳۹۵). به علاوه رعایت اخلاق آموزشی تضمین‌کننده سلامت فرایند یاددهی - یادگیری در دانشگاه است و موجب افزایش تعهد پاسخگویی مدرسان نسبت به نیازهای دانشجویان می‌شود (سبحانی نژاد، بقایی و نجفی، ۱۳۹۶).

علاوه بر مصادیق ذکر شده، باید ادعا کرد اخلاق در دانشگاه بسیار وسیع است و با توجه به تئوری ذینفعان عرصه گسترده‌ای را در محیط علمی در بر می‌گیرد. مهمترین ذینفعان در سازمانی به نام دانشگاه شامل اعضای هیات علمی، دانشجویان و خروجی‌های علمی آنها، سازمان‌های همکاری‌کننده با دانشگاه، محیط بیرونی آن یعنی جامعه و نگرش آحاد جامعه به اخلاق و تاثیر اخلاق بر اقتصاد و تولید ملی را در بر می‌گیرد.

پس از گذشت سالیان طولانی از تحول اخلاقی در زندگی انسان‌ها، هنوز بشر با مسائل و مشکلات پیچیده و بغرنجی روبرو است که زائیده رفتارهای غیراخلاقی همچون بی‌عدالتی، تقلب، دروغ، فریب‌کاری، دستکاری مغرضانه، جانبداری و بسیاری موارد دیگر است که آینده زندگی اجتماعی، اقتصادی و مالی، همراه با رفاه نسل بشر را تهدید می‌کند (عاطفی و برزگر، ۱۳۹۶: ۱۱۷). با گسترش آموزش عالی و به دنبال آن رشد روزافزون مقاله‌ها و پایان‌نامه‌ها، موضوع فریبکاری تحصیلی به یکی از نگرانی‌های جامعه علمی کشور تبدیل شده است (رویایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱). که به نظر می‌رسد این موضوع در دانشگاه‌های نسل اول و دوم مشهودتر است و با حرکت به سمت دانشگاه نسل سوم و چهارم می‌توان برخی از مصادیق رفتارهای غیراخلاقی را کمرنگ و زیرساخت‌های آن را حذف کرد.

در عرصه علم و دانش، افراد همواره با تقاضاهای مختلفی مواجه‌اند که باید آنها را با تصمیم‌گیری متناسب با

شرایط خود اجابت کنند. بخش قابل توجهی از این تصمیم ها، مبتنی بر اصول اخلاقی است که افراد در مسیر رشد خود آنها را کسب کرده اند. برای نمونه، دانشجویان به شکل های گوناگون با موقعیت ها و تقاضاهایی در محیط دانشگاه مواجه اند که در آنها، رفتارهای مختلف اخلاقی و غیر اخلاقی از خود نشان می دهند. در چنین عرصه ای، منظور از اخلاق دانشگاهی آن است که فرد تا چه اندازه اعمال و اقدامات خود را بر مبنای ارزشهایی نظیر صداقت، تکیه بر تلاش شخصی، عدم سوءاستفاده از دسترنج و زحمات دیگران، انجام رفتارهای نوع دوستانه و خدایپسندانه با دیگران و رعایت شأن و احترام دیگران انجام می دهد (ثناگو و همکاران، ۱۳۹۱؛ کلانتری و همکاران ۱۳۹۶: ۲۴۲)

به علاوه در دانشگاه علوم پزشکی تهران که با تعلیم و تربیت نسلی که با مهمترین دارایی انسان یعنی سلامتی در ارتباط هستند هم نموده های بی اخلاقی آشکار است. برای نمونه در مطالعه ای که در همین ارتباط توسط لاریجانی و رشیدیان (۲۰۰۳) بر روی پایان نامه های تحقیقاتی کار آزمایشی بالینی انجام شده در بیمارستانهای دانشگاه علوم پزشکی تهران انجام شده بود در ۹۸ درصد موارد هیچ اشاره ای به ملاحظات اخلاقی نشده بود که این ارقام نشان از عدم آگاهی از وجود مسایل با اهمیت اخلاقی در این پژوهش ها و یا عدم توجه نسبت به آن می باشد که البته با بند ۱۲ اصول اساسی «بیانیه هلسینکی» در تضاد است، هرچند اشاره مبهم و مختصری مانند (ملاحظات اخلاقی در نظر گرفته شد) و یا هر جمله مشابه دیگر به هیچ وجه نمی تواند به تنهایی نمایانگر آگاهی و احساس مسؤولیت پژوهشگر در قبال مسایل اخلاقی باشد (قدوسی و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۴۰). همچنین بر اساس گزارش ها در بیشتر تحقیقات انجام شده در دانشکده های دانشگاه علوم پزشکی، برخی اصول مهم اخلاق در پژوهش (برای مثال کسب رضایت آگاهانه در تحقیقات انسانی) رعایت نشده بود (قدوسی و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۴۲). در حالی که، ترویج اصول عملکرد حرفه ای از طریق تأکید بر آموزش مبانی اخلاقی، یکی از مهمترین راه های اعتماد مردم به گفته های گروه پزشکی است (جعفری منش و همکاران، ۱۳۹۲).

با توجه به موارد مطرح شده این تحقیق به دنبال شناسایی چالش های اخلاقی دانشگاههای نسل اول و دوم و تبیین طرح شهر دانش به عنوان راهکاری عملی برای حل قسمت جدی از مسایل اخلاقی دانشگاه با حرکت دانشگاه به سمت دانشگاه نسل سوم و چهارم است.

۲. ادبیات نظری و پیشینه پژوهش

رویکردهای کلیدی دنیای نوین را می توان بازگشت به عقلانیت و اخلاق دانست (جعفری منش و همکاران، ۱۳۹۲). اخلاق حرفه ای نوعی تعهد اخلاقی و وجدان کاری نسبت به هر نوع وظیفه و مسؤولیت است. نهاد آموزش عالی بیش از هر حرفه دیگری چه در حوزه آموزش و چه در حوزه پژوهش، تحقیقات نظری یا کاربردی ملزم به تأکید بر مفاهیم اخلاق حرفه ای است. لذا لازم است نظام آموزش عالی، الزامات و راهبردهای اخلاق حرفه ای را بیش از هر نهاد و سازمان دیگری مورد تأکید قرار دهد (آرین پور و محرابی، ۱۳۹۵). در این پژوهش، تبیین طرح شهر دانش به عنوان نمونه ای عملی از دانشگاه اخلاق مدار نیازمند تعریف عملیاتی برای روشن کردن مفاهیمی

همچون اخلاق، اخلاق حرفه ای، اخلاق مدیریت، صداقت علمی، منظور از دانشگاه نسل اول تا سوم، ویژگی های طرح شهر دانش است.

۲.۱. اخلاق

اخلاق در لغت جمع خُلُق است که در قرآن هم آمده است. واژه خلق چنان که لغت نامه ها آورده اند، عبارت است از: عادت، رویه، سجیه و امثال آن. وقتی می گوئیم: «خُلُق من است»؛ یعنی عادت کرده ام، روش من این است (الوانی و رحمتی، ۱۳۸۶).

اما در تعریفی دقیق تر، اخلاق شامل اصول و ارزشهایی است که بر رفتارهای فردی و جمعی تحت عنوان درست یا غلط حاکمیت دارد (جعفریمنش و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۶) اخلاق الزاماً به قانون و مذهب خاصی ارتباط ندارد. اخلاقیات در کلیه جوامع بشری وجود دارد. در واقع اخلاق مجموعه ای از اصول و ارزشهای معنوی است که درستی یا نادرستی رفتار فرد یا گروه را تعیین می کنند. این ارزش ها معیارهای خوبی یا بدی رفتارها و تصمیم ها را مشخص می سازند (سلیمانی، عباس زاده و نیاز آذری، ۱۳۹۱).

۲.۲. اخلاق حرفه ایی

اخلاق حرفه ای، شاخه ای مهم از اخلاق کاربردی است که پرداختن به آن از ضرورت های زندگی در جوامع جدید است، بر این اساس مجموعه قواعد و اصول اخلاق باید در هر حرفه ای رعایت و اخلاقیات بیشتر مورد توجه قرار گیرد (خیاط مقدم و طباطبایی نسب، ۱۳۹۴).

هدف از اخلاق حرفه ای، مسئولیت اخلاقی است که فرد در شغل خود دارد. مثلاً پزشک به عنوان یک شخص حقیقی مسئولیت های اخلاقی دارد که بر گرفته از شغلی است که بر عهده گرفته است، به گونه ای که اگر شغل دیگری می پذیرفت مسئولیت های اخلاقی وی تغییر می کرد. بنابراین هر شغلی به اقتضای حرفه ای، مسئولیت های اخلاقی ویژه ای می آفریند (قراملکی، ۱۳۸۳: ۱۵).

از این رو، هر سازمانی دارای کدهای اخلاقی خاص خود است. دانشگاه هم سازمان حرفه ایی است و اساتید دانشگاه ها به عنوان افرادی که مسئولیت تعلیم و تربیت دانشجویان را بر عهده دارند باید از اصول اخلاق حرفه ای معلمی آگاه و بدان پایبند باشند. رعایت اخلاق آموزشی تضمین کننده ی سلامت فرایند یاددهی- یادگیری در دانشگاه است و موجب افزایش تعهد پاسخگویی مدرسان نسبت به نیازهای دانشجویان می شود (سبحانی نژاد، بقایی و نجفی، ۱۳۹۶). همچنین کارکنان و دانشجویان نیز وظایف اخلاقی خود را باید دنبال کنند.

در واقع، اخلاق حرفه ای در آموزش عالی (در دانشگاه ها) به مشخص کردن حدود و ثغور رفتارهای مناسب یا نامناسب و هدایت اعضای هیات علمی در اجرای مسئولیت های حرفه ای می انجامد. از آنجا که مسئولیت ها و وظایف حرفه ای اساتید و اعضای هیات علمی دانشگاه ها عمدتاً در سه حوزه ی آموزشی، پژوهشی و کارآفرینی تقسیم می شود اخلاق حرفه ای آموزش عالی نیز ناظر بر هر سه حوزه است. پایبندی اعضای هیات علمی به اصول و ارزش های اخلاق حرفه ای، هم از منظر توسعه فرهنگ سازمانی مبتنی بر اخلاقیات و هم از منظر انتقال صفات

ممیزه و ویژگی های برجسته انسانی به دانشجویان و در نتیجه اشاعه آن ها در جامعه، بسیار حائز اهمیت است (نعمتی، محسنی، ۱۳۸۹: ۱۴ و سبحانی نژاد، بایی، نجفی، ۱۳۹۶: ۲).

۲.۳. اخلاق مدیریت

اخلاق مدیریت عبارت است از ملکات نفسانی انسان، از آن جهت که اداره امور جمعی از انسان ها را برای نیل به هدف هایی معین، عهده دار است. اخلاق مدیریت بر آن است تا نیازها و آسیبهای اخلاقی و معنوی روسا و زمامداران را باز شناسد و راههای تامین نیازها و مصونیت از آسیبها را دست یابد. هدف از اخلاق مدیریتی را سنجش عوامل مؤثر بر توازن بین عملکرد اقتصادی و اجتماعی یک شرکت و بنگاه و نیز بررسی ساختار مختلف تئوریک می داند که میتواند به مدیریت در جهت تعیین این توازن یاری رساند. شرکتهایی که درستی را رعایت میکنند و نسبت به مسئولیتهای اجتماعی متعهدند، این تعهد برایشان سوددهی بیشتری داشته است و درست برعکس عدم تعهد مساوی با سود کمتر میباشد. اخلاق و شایستگی برابر با برنده شدن است (خیاط مقدم و طباطبایی نسب، ۱۳۹۴: ۱۲۹).

۴.۲. فضیلت

از نظر ارسطو فضیلت خصوصیتی از شخصیت است که در اعمال مادی و معمول شخص تجلی می کند (پینکافس، ۱۳۸۲).

تعاریف زیر از فضیلت نیز قابل توجه است:

- ✓ هومر: هر فضیلت کیفیتی است که فرد را قادر می سازد تا نقش اجتماعی خویش را انجام دهد.
- ✓ ارسطو عهد جدید و آکوئیناس: هر فضیلت کیفیتی است که فرد را قادر می سازد تا به سوی دستیابی غایت مشخصا بشری- اعم از طبیعی و فوق طبیعی- حرکت کند.
- ✓ فرانکین: هر فضیلت کیفیتی است که برای دستیابی به موفقیت های دنیوی و اخروی سودمند باشد (مک اینتایر، ۱۳۹۳: ۳۱۵).
- ✓ مک اینتایر: فضیلت عبارت است از کیفیت اکتسابی انسان که برخورداری از آن و به کارگیری اش به گونه ای است که ما را قادر می سازد تا خیرهای درونی اعمال دست یازیم و فقدان آن ها به طور جدی ما را از دست یابی به چنین خیرهایی باز می دارند (پینکافس، ۱۳۸۲: ۲۳).

از نظر پینکافس فضایل و رذایل کیفیاتی هستند برای اینکه تصمیم بگیریم از کسی باید دوری کنیم یا به او رجوع کنیم. ما برای مقاصد مختلفی جوایز افراد می شویم مثلا معلمی خوب است که با معلومات و صبور باشد اما مکانیکی که ماهر، درستکار و وظیفه شناس باشد را خوب به حساب می آوریم بنابراین سرنخ تعریف جامع تری را ارائه می دهیم.

فضیلت خصوصیتی از شخصیت است که در اعمال عادی و معمولی تجلی می یابد و داشتن آن برای شخص خوب است (پینکافس، ۱۳۸۲).

فضایل و رذایل خصوصیات مربوط به ملکات هستند و موجبات ترجیح دادن افراد و یا ناپسند شمردن آنها را فراهم می کنند (پینکافس، ۱۳۸۲: ۱۹۰). البته بحث ملکات با عادت فرق دارد. از طریق ملکات راحت تر می توان منش افراد را ارزیابی کرد؛ زیرا ملکات قابلیت تعیین شدن دارند و تنها به صورت بالفعل مشخص نیستند اما عادات نوعاً به صورت بالفعل، مشخص و معین هستند. مثلاً اینکه فرد «آ» در مقابل بزرگترها کلاهش را بر می دارد مربوط به عادت اوست اما اگر بگوییم او فرد محترم است مربوط به منش آن فرد است و با وجود شرایط خاص تغییر نمی کند.

۲.۵. صداقت علمی^۴ عبارت بسیار گسترده ای است که برای معین کردن هدایت اخلاقی در بافت آموزشی به کار برده می شود. صداقت علمی، منعکس کننده صداقت دانشجو در به انجام رساندن پروژه ها و تکالیف کلاسی، رعایت صداقت در امتحانات و در پژوهش است. به بیان دقیق تر؛ صداقت علمی در آماجگی، تکمیل و تسلیم تکالیف درسی و امتحانات و همچنین در روابط دانشجویان با یکدیگر و نیز روابط دانشجو با استاد وی است (زیو کاکووا و وود، ۲۰۱۵؛ کلانتری و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۴۲).

۲.۶. رفتارهای فریبکارانه^۵ (تقلب) از جمله سرقت ادبی^۵، تلاش برای تبادل اطلاعات در جلسات امتحان، کپی کردن بخش هایی از منابع اینترنتی و ارائه آن به نام خود و خرید و فروش مقاله ها و تکالیف آماده در محیط های تحصیلی است (رویایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱).

۲.۷. دانشگاه نسل اول و دوم و سوم

نقش کلیدی دانشگاهها در تربیت نیروی کار متخصص سبب شده تا در کشورهای مختلف به ویژه کشورهای توسعه یافته، به تغییرات و تحول های جدی بپردازند:

۱. دانشگاه نسل اول: ابتدا دانشگاهها آموزش محور گسترش یافتند که آنها را دانشگاههای نسل اول می نامند. هدف آنها، آموزش و تربیت نیروی انسانی متخصص بود. آنها تنها بر آموزش صرف تاکید داشتند.

^۴. Cheating behaviors

^۵. Plagiarism

۲. دانشگاه نسل دوم: در اواخر قرن ۱۹ که دانشگاه‌های پژوهش محور گسترش یافتند و با عنوان نسل دوم دانشگاه‌ها شناخته شده هستند و قرار بود در پژوهش و تولید علم موثرتر باشند.
۳. دانشگاه نسل سوم: در ادامه انقلاب آکادمیک دوم در نیمه دوم قرن بیستم پس از جنگ جهانی دوم رخ داد، که در آن دانشگاه‌های کارآفرین به عنوان نسل سوم با هدف تربیت نیروی انسانی کارآفرین و ارتباط با صنعت پا به عرصه ظهور گذاشتند (انتظاری، ۱۳۸۳).

۲.۸. راهکارهای دانشگاه نسل سوم

کارآفرینی زمانی در جامعه نمود می یابد که کارآفرینی دانش بنیان در آن ظهور یابد و نقش اساسی در رشد، افزایش اشتغال و رقابت پذیری جهانی دارد، در این زمینه دانشگاه کارآفرینی نقش کلیدی هم در خلق دانش و هم در توسعه کسب و کارها ایفا می کند (گروثرو و اورباندو، ۲۰۱۲).

۳. روش شناسی تحقیق

این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر ابزار گردآوری اطلاعات توصیفی و در میان تحقیقات توصیفی از نوع پیمایشی است. ابزار گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و همچنین میدانی (مصاحبه) بوده است. جامعه آماری مصاحبه شامل خبرگان طرح شهر دانش که با ماهیت دانشگاه اخلاق مدار آشنا بودند و متخصصان دانشگاه کارآفرین که با مفاهیم اخلاق سازمانی و طرح شهر دانش آشنا بودند را شامل می شد. روش نمونه گیری به خاطر محدود بودن تعداد خبرگان گلوله برفی بود که در نهایت ۵ مصاحبه انجام شد و به اشباع نظری اتفاق افتاد. برای تحلیل مصاحبه ها از تحلیل تم استفاده شد. در مصاحبه ها انجام شده به سوالات زیر پاسخ داده شد:

۱. مهمترین مصادیق غیر اخلاقی دانشگاه‌های نسل اول و دوم چه بوده است؟
۲. استراتژی طرح شهر دانش برای حرکت دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران به سمت دانشگاه نسل سوم کدامند؟
۳. راهکارها و اثرات اخلاقی مورد انتظار از طرح شهر دانش برای تبدیل شده به دانشگاه اخلاق مدار کدامند؟

۴. یافته های پژوهش

۴.۱. مهمترین مصادیق غیر اخلاقی دانشگاه‌های نسل اول و دوم

در راستای پاسخ به سوال اول پژوهش بر اساس مصاحبه های انجام شده برخی از مهمترین مصادیق غیر اخلاقی دانشگاه‌های نسل اول و دوم عبارتند از:

۱. منابع درسی بیش از آنکه برگرفته از تالیفات مربوط به تجارب بومی و متناسب با نیازهای کشور باشد بر اساس از ترجمه متون و تجارب کشورهای دیگر است.

۲. تاکید صرف اساتید بر آموزش که منجر به تفویض وظیفه آموزش از اساتید و اعضای هیات علمی به دانشجویان شده است و در مواردی منجر به انجام آرایه های کلاسی که اکثر زمان کلاس را پر می کند بویژه در سطح تحصیلات تکمیلی منجر است.
 ۳. اساتید مبنای نمره دهی را ترجمه و تالیف کتاب یا نگارش مقاله قرار داده اند و دانشجویان در مواردی مجبور به ترجمه متون یا تالیف کتاب یا نگارش مقاله برای اعضای هیات علمی شدند.
 ۴. دانشجویان و اعضای هیات علمی در برخی موارد کتابها را بدون اجازه مولفان و انتشارات مربوط ترجمه کرده اند و در برخی موارد با تغییراتی اندک به عنوان تالیف به چاپ رسانده اند.
 ۵. دانشجویان و اعضای هیات علمی در زمان نگارش کتاب و مقالات و پایان نامه ها امانت داری را رعایت نکردند و از ارجاعات درون متنی بویژه در بسیاری از کتابها خبری نیست.
 ۶. مبنای پذیرش دانشجویان در مقطع دکتری یا جذب دانش آموختگان برای اعضای هیات علمی تعداد مقالات بود که افراد در نگارش مقاله ها ارجاع دهی را درست رعایت نکردند یا یافته ها را متفاوت با روش اجرا گزارش داده اند و فساد های ناشی از تقلب علمی برای اعتبار علمی اعضای هیات علمی همکار مقاله، دانشگاه و در سطح کلان کشور فاجعه بار است.
 ۷. اساتید در برخی موارد از محتوای مقالاتی که با نام آنها منتشر شده است مطلع نبودند و مشارکت شان در حد حضور در فهرست نویسندگان بوده است.
 ۸. اعضای هیات علمی مسایل خوبی را در صنعت و جامعه نمی شناسند و موضوعات غیر مساله محور برای دانشجویان تعریف می کنند.
 ۹. دانشجویان به صنعت و جامعه برای حل مسایل واقعی دسترسی ندارند و در نگارش پایان نامه به داده سازی و دستکاری داده ها می پردازند.
 ۱۰. موسسات فروش پایان نامه و مقاله در راستای پیشرفت علمی کاذب اساتید و دانشجویان شکل گرفت.
 ۱۱. در برخی موارد دانشگاه مبنای ارتقا و پرداخت اساتید و اعضای هیات علمی را با وزن بالا در تعداد مقالات و یا تعداد کتاب و تعداد کلاس های طول ترم قرار داده است و نظام پرداخت دانشگاه اساتید و اعضای هیات علمی را به تولید انبوه مقاله و پایان نامه تشویق کرده است که موارد تقلب علمی را افزایش داده است.
 ۱۲. به خاطر رابطه ضعیف صنعت و دانشگاه مسایل واقعی کشور نادیده گرفته شود و دانشگاه مسئولیت خود را نسبت به مسایل واقعی کشور جدی نگرفته است.
- ۴،۲. استراتژی طرح شهر دانش برای حرکت دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران به سمت دانشگاه نسل سوم

طرح ساماندهی و توسعه دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران ابتدا در سال ۱۳۸۲ باهدف افزایش کمی سرانه فضای آموزشی و پژوهشی دو دانشگاه تصویب شد و با کمک تأمین منابع مالی اولیه تا حد زیادی به هدف اولیه خود نائل شد، اما از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ روند کندی را پیش گرفت و از سال ۱۳۹۳ باهدف توسعه فضاهای آموزشی، پژوهشی و فناوری و تأکید بر همکاری متقابل میان شهر و دانشگاه در راستای ایجاد دانشگاهی کارآفرین، سبز و هوشمند دوباره احیا شد و از سال ۱۳۹۴ با ایده جدید ایجاد شهر دانش روح تازه ای گرفت و با شتاب هر چه بیشتر در حال پیگیری است. اجرای این طرح به نوعی مسئولیت پذیری دو دانشگاه نسبت به جامعه را نشان می دهد. درواقع از امکانات ایجادشده با کمک این طرح جهت هویت بخشی به کلان شهر تهران به عنوان شهر دانش بهره گرفته می شود.

استراتژی این طرح دستیابی به توسعه پایدار در ابعاد مختلف اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی است که دربردارنده ی گذار از جامعه صنعتی به جامعه دانش بنیان، افزایش و ارتقای سطح استانداردها در زمینه های آموزش، پژوهش و ضرورت رساندن دانشگاه ها به سطح مطلوبی از استانداردهای جهانی بوده است. از دیگر اهداف این طرح، تأمین نیاز جامعه به نیروی انسانی کارآمد و کارآفرین، ایجاد فضای کارآفرینی جهت قرار گرفتن دانش به عنوان مهم ترین منبع تولید ثروت، ایجاد اشتغال پایدار دانش بنیان با هزینه تمام شده کمتر از اشتغال زایی در بخش صنعت، و بازنگری در مراکز علمی و پژوهشی بر اساس نیازهای جامعه است. به بیان ساده حرکت به سمت دانشگاه سبز، هوشمند و کارآفرین از مهمترین چشم اندازهای این طرح است که این کار با استقرار ۳ الی ۵ هزار شرکت دانش بنیان در طرح شهر دانش تسریع می شود.

۴.۳. راهکارها و اثرات اخلاقی مورد انتظار از طرح شهر دانش برای تبدیل شده به دانشگاه اخلاق مدار

۱. ارتقای رابطه صنعت و دانشگاه (به عنوان یکی از مسئولیت های اخلاقی دانشگاه): با اجرای این طرح دانشگاه سطح مسئولیت پذیری خود را برای حل مسائل واقعی جامعه و صنعت با کمک شرکت های دانش بنیان ارتقا می دهد. با ایجاد شرکت های دانش بنیان در فضای جدید، حلقه کمرنگ ارتباط صنعت و دانشگاه که در کشور وضعیت چندان درخشانی ندارد (طبق گزارش رقابت پذیری جهانی، ۲۰۱۶)، توسط این طرح تقویت می گردد.

۲. گسترش کارآفرینی و ایجاد شغل در جامعه: دانشگاه تهران تنها دانشگاهی است که مجوز ایجاد پارک علم و فناوری در دانشگاه را دارد و قرار است ۵۰۰ هزار متر پارک علم و فناوری در پردیس مرکزی ایجاد شود و از طریق توسعه پارک علم و فناوری دانشگاه در مرکز شهر دانش توسعه کارآفرینی ممکن خواهد بود. با استقرار ۳ الی ۵ هزار شرکت دانش بنیان در این طرح کارآفرینی و اشتغال افزایش می یابد که اشتغال در سطح جامعه به ویژه برای دانش آموخته های دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران به عنوان یکی از مسئولیت های اخلاقی دانشگاه تسهیل می شود.

۳. **نگهداشت نخبگان و جذب نخبگان (به عنوان یکی از مسئولیت های اخلاقی دانشگاه):** ایران در جذب نخبگان رتبه ۱۲۶ و در نگهداشت نخبگان رتبه ۱۲۲ در بین ۱۳۸ کشور در سال ۲۰۱۶ وضعیت نامناسبی در بین کشورهای جهان دارد (طبق گزارش رقابت پذیری جهانی، ۲۰۱۶). با ایجاد ۳ الی ۵ هزار شرکت دانشبنیان در سطح دانشگاه فرصت های بیشتری برای جذب، حفظ و نگهداشت نخبگان از میان دانش آموختگان دانشجویان، و اعضای هیئت علمی به وجود می آورد. جلوگیری از مهاجرت نخبگان دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران با ایجاد بستر اشتغال دانش بنیان و حمایت از نخبگان به ننگ داشت هر چه بیشتر نخبه ها کمک می کند و همچنین زمینه را برای برگشت نخبگان ایرانی به داخل کشور و حتی جذب نخبگان کشورهای دیگر مهیا می کند.

۴. **کاهش تعداد مقالات و پایان نامه های غیر کاربردی و غیرمساله محور:** دانشگاه از رویکرد صرفاً آموزشی و پایان نامه ای که در میان اعضای هیات علمی رواج دارد به سمت کارهای علمی اجرایی سوق می یابند. توجه به مسئله محوری از طریق شرکت های دانش بنیان، به کاهش و حذف تخلفات علمی به ویژه در نگارش مقالات و پایان نامه های غیر اثربخش و غیر کاربردی کمک می کند. اساتید نیز موضوعات و مسایل واقعی قابل تعریف به دانشجویان اریه خواهند داد و پایان نامه های تکراری و تقلبی و خرید و فروش آن جلوگیری می کند و نگارش پایان نامه های (که اغلب بی ارتباط با نیاز صنعت و پشت درهای بسته و بدون دیدار با مساله واقعی نگاشته می شوند) کاهش می یابد.

۵. **باز تعریف نظام پرداخت اعضای هیات علمی در راستای اخلاق مداری:** یکی از روش های استقرار اخلاق مداری حذف انگیزه های رفتار غیر اخلاقی و فرهنگ سازی و نهادینه سازی آن است. وقتی انتظار تدریس های زیاد و ارتقا از طریق پایان نامه و مقاله به فعالیت اساتید در صنعت در قالب شرکت های دانش بنیان باز تعریف شود و نظام پرداخت هم تغییر کند بسیاری از تخلفات اخلاقی که از اعضای هیات علمی سر می زند کاهش می یابد. بر همین اساس سیاست های جدید دانشگاه الگوی اخلاقی تری برای نظام مالی آموزشی ایجاد شد که در آن نظام پرداخت را بر اساس پایه ها به صورت عادی، ویژه و ممتاز در نظر گرفته شد. در این صورت اساتید به جای اینکه به دنبال کسب درآمد از طریق حق التدریس یا پایان نامه های غیر کاربردی باشند به کارآفرینی و ایجاد ثروت برای جامعه از طریق دانش و شرکت های دانش بنیان تشویق می شوند.

۶. **باز تعریف و ایجاد تعامل اخلاقی بین استاد و دانشجو:** وقتی اعضای هیات علمی در گیر درس دادن زیاد باشند ممکن است نمودهایی از رفتارهای غیر اخلاقی مانند ارائه های اکثر کلاس ها توسط دانشجویان یا بهره کشی از دانشجویان در نگارش مقالات غیر کاربردی از آن ها سر بزند اما وقتی نظام ارتقا و پرداخت اعضای هیات علمی باز بینی شود به صورت نظامند فشار آوردن روی دانشجویان که ممکن است که منجر به چاپ مقالات یا پایان نامه های تقلبی توسط دانشجویان شود را می کاهد. تعامل اساتید و دانشجویان در این بستر

جدید با گسترش همکاری‌های علمی، تحقیقاتی و تجاری بازتعریف می‌شود و فشار برای نگارش کتاب و مقاله از دوش دانشجو کاهش می‌یابد.

۷. **احترام به مالکیت فکری دانشجویان و اعضای هیات علمی:** دادن فرصت به دانشجویان و اعضای هیئت علمی برای ثبت ایده‌ها و مالکیت فکری‌شان نیز در قالب ایجاد شرکت‌های دانش‌بنیان در طرح، نیز نمود دیگری از احیای حقوق مالکان فکری است که از مصادیق اخلاق‌مداری در دانشگاه است.

۸. **رعایت اخلاق زیست محیطی در دانشگاه:** طرح شهر دانش بصورت پایلوت قرار است الزامات زیست محیطی را که از یک دانشگاه سبز انتظار می‌رود رعایت کند. همچنین اخلاق زیست محیطی با کمک شرکت‌هایی که از طریق دانشکده محیط زیست ایجاد می‌شود قابل تقویت است. و با شرکت‌های دانش‌بنیانی که در حوزه زیست محیطی فعالیت می‌کنند نیز به دانشگاه را به سمت سبز و پایدار بودن سوق دهد. همچنین دانشگاه می‌تواند مسائل اجتماعی و زیست محیطی شهر تهران و سطوح بالاتر کل کشور را با رویکرد خلق ارزش مشترک به مدل‌های کسب و کار تبدیل نماید تا علاوه بر پیاده‌سازی مسئولیت اجتماعی پایدار و مانده‌گار با سه راهبرد: ۱- تعریف محصولات و خدمات جدید، ۲- بازتعریف بهره‌وری و ۳- ایجاد خوشه صنعتی- دانش‌بنیان به خلق ارزش مشترک به پردازد.

۹. **توسعه اخلاق کار میان رشته‌ای و همکاری بین رشته‌ای:** برای رفع شیفتگی‌ها و تعصبات تخصصی بی‌مورد و در راستای ایجاد هم‌افزایی در شرکت‌های دانش‌بنیان موجود در طرح فرصت انجام کارهای میان رشته‌ای با توجه به جامع بودن دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی تهران ممکن می‌شود و جلوی بسیاری از دوباره‌کاری‌ها و اتلاف منابع گرفته می‌شود و فضای نوآوری و خلاقیت که برای جامعه نیز نیاز است تسری می‌یابد.

۱۰. **دادن هویت دانشی به شهر تهران:** تغییر هویت کلان شهر تهران و دادن هویتی فارغ از هویت سیاسی از اهمیت بالایی برخوردار است. با پیاده‌سازی این طرح با استقرار ۳ الی ۵ هزار شرکت دانش‌بنیان به کلان شهر تهران هویت دانشی می‌دهد و شهر تهران نیز در کنار هویت تاریخی و سیاسی خود به عنوان شهر قلب تپنده‌ی دانش ایران مطرح خواهد شد. همچنین کارآفرینی و تجاری‌سازی علم باعث تحولات در شهر تهران نیز می‌شود.

۱۱. **سوق دادن کشور از اقتصادی «در حال گذار از اقتصادی عامل محور به کارایی محور» به «اقتصاد نوآوری محور»:** با پیاده‌سازی طرح شهر دانش در تهران و الگوبرداری از آن و توسعه چنین خوشه‌هایی در کل کشور تولید دانش و کارآفرینی در کل کشور افزایش می‌یابد و حرکت به سمت اقتصاد نوآوری محور و ایجاد شکوفایی کسب و کار و بهبود و تسهیل فضای کسب و کار در کشور تسهیل می‌شود.

۵. نتیجه گیری و پیشنهادات

یکی از مهمترین موضوع هایی که زمینه ساز بروز مشکلات متعدد برای سازمان ها در سطح جهان ده است، مشکلات ناشی از فساد و کارهای خلاف اخلاق در جوامع گوناگون است. رعایت نشدن برخی معیارهای اخلاقی، نگرانی های زیادی را در بخش های دولتی و غیر دولتی بوجود آورده است (سلیمانی، عباس زاده و نیاز آذری، ۱۳۹۱). برخی از اصول اخلاقی آموزش دانشگاهی عبارتند از: احترام به دانشجویان در مقام انسانی، برابر دانستن دانشجویان در مشاوره، آموزش و نمره دادن و محرمانه نگه داشتن نمره دانشجویان. در زمینه اخلاق پژوهش دو مقوله مطرح می شود. اخلاق استفاده از انسان ها به عنوان آزمودنی های پژوهش و اخلاق مرتبط با اجرای پژوهش و دانش پژوهی. رعایت اصول اخلاق حرفه ای توسط اساتید با توجه به نقش موثری که بر عملکرد فراگیران دارند از ارزش خاصی برخوردار است (آرین پور و محرابی، ۳۹۵). موری^۶ و همکاران (۲۰۰۷) در مورد رعایت اصول اخلاق آموزشی در دانشگاه در مقاله ای با نام اصول اخلاقی در آموزش عالی به بیان اصول نه گانه ای تحت عناوین اصل صلاحیت محتوا، صلاحیت تعلیم و تربیتی، پرداختن به موضوعات مهم، اصل رشد دانشجویان، تعامل با دانشجویان، اطمینان پذیری و اعتماد کردن، احترام به همکاران، ارزیابی مناسب دانشجویان، احترام به موسسه پرداختند (سبحانی نژاد، بقایی و نجفی، ۱۳۹۶) اعمال مدیریت اخلاقی در سازمان ها نه تنها نتایج مستقیم و درون سازمانی مناسبی از جمله افزایش بهره وری، تقویت وجدان کار جمعی، تولید و نهادی شدن ارزشهای اخلاقی جدید و تحول فرهنگ سازمانی را به دنبال دارد بلکه مدیریت اخلاقی و مسئولیت های اجتماعی سازمان از جمله شاخص های مهم ارزیابی عملکرد سازمان ها بشمار می روند (سلیمانی، عباس زاده و نیاز آذری، ۱۳۹۱). هدف این مقاله بررسی طرح شهر دانش دو دانشگاه تهران و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران به عنوان نمونه ای عملی و همه جانبه از حرکت به سمت دانشگاه اخلاق مدار است. با پیاده سازی طرح شهر دانش دانشگاه به سمت نسل سوم دانشگاهها یعنی دانشگاه کارآفرین حرکت می کند و مصادیق هوشمندی و مسئولیت اجتماعی و پایدار بودن رد آن تقویت می شود. با ایجاد ۳ الی ۵ هزار شرکت دانش بنیان در فضای جدید، حلقه کمرنگ ارتباط صنعت و دانشگاه که در کشور وضعیت چندان درخشانی ندارد، توسط این طرح تقویت می گردد. همچنین با گسترش این شرکتها کارآفرینی و اشتغال افزایش می یابد و فرصت های بیشتری برای جذب، حفظ و نگهداشت نخبگان از میان دانش آموختگان دانشجویان، و اعضای هیئت علمی به وجود می آورد. به علاوه، تعامل اساتید و دانشجویان در این بستر جدید با گسترش همکاری های علمی، تحقیقاتی و تجاری بازتعریف می شود و توجه به مسئله محوری از طریق شرکت های دانش بنیان، به کاهش و حذف تخلفات علمی به ویژه در نگارش مقالات غیر اثربخش و غیر کاربردی کمک می کند. همچنین، دادن فرصت به دانشجویان و اعضای هیئت علمی برای ثبت ایده ها و مالکیت فکری شان نیز در قالب ایجاد شرکت های دانش بنیان در طرح، نیز نمود دیگری از احیای حقوق مالکان فکری است که از مصادیق اخلاق مداری در دانشگاه است. امید است این طرح بتواند الگوی مناسبی برای نقش آفرینی دانشگاه در تعالی اخلاق در جامعه اسلامی ایران باشد.

⁶. Murry

1. Guerrero, M., & Urbano, D. (2012). The development of an entrepreneurial university. *The journal of technology transfer*, 37(1), 43-74.
2. Schwab, K. (2016). The Global Competitiveness Report 2016–2017. Geneva: World Economic Forum.
۳. آرين پور، مهلا و محرابی، ناهید. (۱۳۹۵). الزامات و راهبردهای اخلاق حرفه ای در نظام آموزش عالی.
۴. انتظاری، یعقوب (۱۳۸۳). ظهور دانشگاه های کارآفرینو توسعه تعامل علم وصنعت. نشریه علم وآینده، ۸: ۶۷-۸۱.
۵. الوانی، سید مهدی و رحمتی، محمد حسین. (۱۳۸۶). فرایند تدوین منشور اخلاقی برای سازمان. فرهنگ مدیریت. ۵ (۱۵)، ۴۳-۷۰.
۶. پینکافس، ادموند. (۱۳۸۲). از مسأله محوری تا فضیلت گرایی نقدی بر تحویل گرایی در اخلاق. ترجمه سید حمیدرضا حسنی و مهدی علی پور. انتشارات مجموعه اخلاق.
۷. جعفری منش، هادی. رنجبران، مهدی. وکیلان، کتایون. تاجیک، رضا. الماسی حشیانی، امیر. (۱۳۹۲). بررسی میزان رعایت کدهای اخلاق حرفه ی پرستاری در بین دانشجویان پرستاری. مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره ششم. شماره ۶. ص ۴۵-۵۵.
۸. خیاط مقدم، سعید. طباطبایی نسب، سیده مهدیه. (۱۳۹۵). مولفه های اخلاق حرفه ای در مدیریت. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. دوره یازدهم. شماره ۱. صص ۱۲۷-۱۳۶.
۹. رویایی، زهرا. شکری، امید. باقریان، فاطمه. شریفی، مسعود. (۱۳۹۶). تحلیل رابطه ی اهداف و فریبکاری تحصیلی: نقش میانجی عدم تعهد به اخلاق تحصیلی. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. دوره ۱۲. شماره ۱. ص ۱-۱۱.
۱۰. سبحانی نژاد، مهدی. بقایی، محمدرضا و نجفی، حسن. (۱۳۹۶). بررسی میزان کاربست اخلاق حرفه ای تدریس در بین اعضای هیات علمی دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره) نوشهر. فصلنامه علمی پژوهشی آموزش علوم دریایی. شماره ۹
۱۱. سلیمانی، نادر، عباس زاده، ناصر و نیاز آذری، بهروز. (۱۳۹۱). رابطه اخلاق کار با رضایت شغلی و استرس شغلی کارکنان در سازمان آموزش فنی و حرفه ای شهر تهران. فصلنامه علمی - پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت. دوره سوم. شماره ۱. صص ۲۱-۳۸.
۱۲. عاطفی، مرجان و برزگر، الهه. (۱۳۹۶). رابطه ی اخلاق پولی و ادراک اخلاقی دانشجویان حسابداری با درک اقدامات تردید آمیز. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. دوره ۱۲. شماره ۲. صص ۱۱۷-۱۲۶.
۱۳. فرامرز قراملکی، احد. (۱۳۸۳). اخلاق سازمانی (مجموعه اخلاق حرفه ای ۲). سازمان مدیریت صنعتی. چاپ دوم.

۱۴. قدروسی، آرش. اصفهانیان، وحید. رضوی، سید محمد. قائدی فر، افراسیاب. زمانی پژوه، الهام. (۱۳۸۸). میزان رعایت اصول علمی اخلاق در پژوهش در پایان نامه های فارغ التحصیلان دانشکده دندان پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان در سال ۱۳۸۳-۸۸. مجله دانشکده دندان پزشکی اصفهان، دوره ۷، شماره ۵، ویژه نام مواد و تکنیک ها ۱۳۹۰
۱۵. کلانتری قزوینی، شکوفه، قورچیان، نادر قلی. آراسته، حمیدرضا. محمد داودی، امیر حسین. (۱۳۹۶). شناسایی ابعاد و مولفه های اخلاق دانشجویی. فرهنگ در دانشگاه اسلامی. دوره ۷. شماره ۲. ص ۲۶۴-۲۴۱.
۱۶. مک اینتایر، السدیر. (۱۳۹۳). در جستجوی فضیلت: تحقیقی در نظریه اخلاقی. مترجم: حمید شهریاری و محمدعلی شمالی. نشر: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).